

Жыццёвінкі

Не бяры чужога

КАЛІ НЕ СПІЦЦА...

Мала радасці, калі старому чалавеку не спіцца. Не бярэ сон, і ўсё тут. Здагадваюся, што тады робяць людзі сталага веку. Адны проста ляжаць у ложку і ўспамінаюць пражытыя дні. Стараюцца, вядома ж, прыгадваць найбольш яркія старонкі, а прэч гоняць усё тое, што апякала некалі сэрца болям, хаця ад такога пазбавіцца не так проста — нават не зважаючы на пройдзены час, не зарастаюць бадзільлем горкія здарэнні-выпадкі. Іншыя бяруць у рукі кнігу, насоўваюць на нос акуляры — і чытаюць. Трэція, мусіць жа, ідуць на кухню, гатуюць якую-небудзь страву на снеданне альбо напаўняюць кубак духмяным чаем і сядзяць, смакуючы яго. І чакаюць раніцы...

Ніна Сцяпанаўна, настаўніца-пенсіянерка, прызнаецца:

— Я ж улетку варочаюся-варочаюся ў ложку, галава пухне ад розных думак і ўспамінаў... Тады што я раблю — іду у сад, там у мяне табурэтка пад яблыняй стаіць, спецыяльна занесла, сядзя на яе і радуся жыццю. Такая прыгажосць вакол! Паветра чыстае, свежае, дыхаеш не надыхацца. А вёска спіцца. Адпачывайце, адпачывайце, людзі. Мне на працу не ісці, калі сон нагорнецца, магу і ўдзень яго ўважаць.

А калі пачынае віднець, на вуліцы з'яўляюцца першыя людзі, то я хаваюся ад іх у хаце, бо яшчэ, чаго добрага, не так мяне зразумеюць. Чаго гэта, скажуць, Сцяпанаўна пад яблыняй кожнага дня сядзіць і сядзіць, ці не здурнела? Не ўсё людзям трэба паказваць, для ўсіх сваю душу не раскінеш... Не будзеш жа ўсім апавядаць, што я, сустракаючы новы дзень, зараджаюся такой энергіяй, што мае ногі потым не паспяваюць за галавой. І тое хачу зрабіць, і гэтае. А мне ж ужо дзевяноста першы пайшоў... Не жартачкі. І ведаецца, аб чым больш за ўсё шкадуе? Вельмі многіх вучняў я перажыла... Ноччу пра гэта асабліва думаецца... Тады я адрываю галаву ад падушкі, іду ў сад... На свой табурэт... Там мне намога лягчэй...

Я і сапраўды бачыў тую табурэтку пад яблыняй у садзе Ніны Сцяпанаўны, калі ўлетку неаднаразова праходзіў каля яе падворка. Аднак, прызнаюся, да споведзі былой настаўніцы не ведаў, для чаго яна там стаіць. Цяпер жа, глыбокай восенню, не відаць табурэткі пад старым, але яшчэ пладавітым дрэвам, лісце з якога асыпалася на дол і ляжыць там залацістым дыванком. Стала холадна, і Ніна Сцяпанаўна занесла яе ў сенцы, мусіць жа. Да цёплых дзён.

Вельмі хацелася б, каб яна, калі ўжо не спіцца, яшчэ не адно лета выносіла гэты табурэт у свой сад...

НАЧНЫЯ СВАЯКІ

Мітрафан дажываў век адзін. Так сталася, што адзіны ягоны сын памёр недзе на чужбіне, а больш дзяцей Бог не даў. Жыў стары сціпла, паліў толькі танныя цыгаркі, гарэлку не ўжываў, калі толькі па вялікіх святах, а ў апошнія гады не трымаў і хатнюю жыўнасць. Яна, праўду кажучы, замінала яму, хоць і сілы яшчэ меліся. Прызвычаіўся стары раз у два гады, калі выпадала яму бясплатна пуцёўка як інваліду другой групы, ездзіць

у санаторыі, а на каго тады пакінеш сваю жывую гаспадарку? Людзей прасіць — не справа гэта, у суседзяў свайго клопату хапае. Паназіраць проста за хатай — гэтая іншая справа. Гэта не цяжка. А цяпер жа ў краме можна набыць усё, чаго толькі душа пажадае. Пенсіі хапала, нават яшчэ трохі адкладваў «на чорны дзень».

І той дзень, як яго ні аддаляй, надышоў. Пахавалі Мітрафана суседзі побач з Марусяй, яна пайшла ў іншы свет на дзесяць год раней. Пахавалі на тыя грошы, якія пакінуў ён прадбачліва суседцы Кацярыне. Кінуў ёй Мітрафан незадоўга да сыходу і на хату: прыглядай, а знойдуцца добрыя людзі, дык хай жывуць. Без чалавека хата таксама хутка загавее.

Вярнуўшыся з могілак, людзі паабедалі ў Мітрафанавай хаце, казалі некалькі добрых слоў пра яе гаспадара, а потым прыбралі на стале, патушылі святло, і Кацярына павесіла на дзверы замок.

Замок той нядоўга вісеў. Назаўтра прыехалі на двух легкавіках незнаёмыя Кацярыне маладыя людзі, было іх некалькі чалавек, запатрабавалі ў яе ключ, папярэдне прадставіўшыся сваякамі Мітрафана. Нібыта, як казалі пазней Кацярына землякам, дзеці стрычнай сястры і брата Марусі. Іх тут раней ніхто ніколі і ў вочы не бачыў. Дзівосы, аднак. Прачулі ж неяк, што памёр Мітрафан. І хто б ім пра тое шапнуў?

Усю ноч у хаце нябожчыка гарэла святло. Вясковыя кабеты не былі б самі сабой, каб не падгледзелі, што там робяць начныя госці. А яны ўсё, што толькі можна, ператрэслі. Шукалі ж, вядома, грошы ці, можа, якія іншыя каштоўнасці.

— А наце дулю вам! — паказала ў бок акна кукіш Кацярына і ўсмінулася, паглядаючы на суседак. — Мітрафан не такі дурань быў, каб грошы ў сенніку хаваць. У мяне, у мяне яго грошы! І ўсё ў вёсцы пра гэта ведаюць. Самы лепшы помнік суседу паставім! На ўсё яго зберажэнні!.. І нап'ёмся! Так, бабы?

— Абавязкова! — пачула ў адказ.

Начныя госці паехалі пад раніцу. Яны не вярнулі Кацярыне нават ключ, а дзверы ў хату наогул пакінулі адчыненымі. Ды што дзверы — нават святло не выключылі ў пакоі. Ці то для іх яшчэ ноч працягвалася, ці то паспадзяваліся зноў на суседзяў-землякоў?..

УРОК

— Ніколі, унук, не бяры чужога, — Уладзімір Паўлавіч паглядзеў у вочы Паўліку. — Ніколі. Хочаш, я табе раскажу адну гісторыю, тады ты зразумееш, чаму я так кажу?

Унук згодна кінуў.

Яны селі за стол адзін насупраць аднаго — снедаць. Дзед

яшчэ раз паглядзеў на ўнука, сур'ёзна заўважыў яму:

— Пасля ўсяго, што пачуеш, я спадзяюся, што ты аднясеш гэтую цацку назад на тое месца, дзе яна ляжала, — і ён узняўся з-за стала, па-змоўніцку паклаў руку на квалае, яшчэ зусім дзіцячае плячо ўнуку і злёгка тармаснуў яго.

Уладзімір Паўлавіч прыгадаў, як шмат год назад прыехаў з вёскі ў горад і паступіў на завод вучнем токара. Месца яму выдзелілі ў інтэрнаце, і хлапчына вяртаўся туды з вёскі, куды ездзіў на выхадныя дні. Вядома ж, бацькі нагрузілі яго — як панесці. І бульбы насыпалі, і кусель сала добры загарнулі ў газету, і слоікі з памідорамі і гуркамі запіхнулі ў торбу. Вось тады хлапец і напасіўся ў таксі: падкінь, браток, да інтэрната, а то не данясу свой скарб! З ім адначасова селі і яшчэ два пасажыры — такога ж прыкладна ўзросту, як і сам Валодзька: адзін спераду, а другі — побач з ім на заднім сядзенні. Сусед неўзабаве сышоў, а Валодзька паехаў далей. І тут заўважыў, што незнаёмы пасажыр забыўся побач з ім на сядзенні рукавіцы. Скураныя, цёплыя, яшчэ зусім новенькія. І ён, ні слова ні паўслова не сказаўшы вадзіцелю, прыхапіў іх з сабой, хаця ведаў, што ў той час пры таксаматорным парку працавала бюро забытых рэчаў.

Валодзьку потым доўга мучыла сумленне. Нават і цяпер іншы раз дакарае сябе: навошта так зрабіў, навошта? Хіба ж у самога не было грошай, каб набыць такія рукавіцы? Ён, шчыра прызнаецца, нават і не надзяваў іх ніколі, а пазней, каб не трапілася на вочы і не вярталі да непрыемных успамінаў, аддаў іх некаму.

А ўчора ўнук, якому шэсць гадоў споўнілася, прынёс са двара цацачную машынку. Пахваліўся яму, дзядулю: знайшоў. І чамусьці старому ўспомніліся тыя рукавіцы. Расказаўшы Паўліку пра свой нядобры ўчынак, дзядуля прызнаўся:

— А ведаеш, унучак, жыццё потым пакарала мяне: чатыры разы я губляў свае рукавіцы... Куплю — згублю, куплю — згублю... Верыш? І справядліва, мусіць. І рукавіцы ж былі намога лепшыя, чым тыя, якія тады прысвоіў... Ты што-небудзь зразумеў, унучак? Чатыры пары!.. Вось так дорага я заплаціў за чужыя рукавіцы... Мусіць, праўду кажуць людзі: на чужой бядзе не разбагадзецца...

Калі Уладзімір Паўлавіч скончыў свой апавед, малы ўзяў цацку і папрасіў, каб дзядуля адчыніў яму дзверы. Стары бачыў, як хлопчык паклаў машынку на лаве перад пясочніцай, паглядзеў на акно, усмінуўся дзядулю і шпарка пабег да пад'езда...

Васіль ТКАЧОЎ.

Неасабісты суб'екты

Апошняя радойка

Нібы замова ад бяспамяцтва

НЯДАЎНА з дарослай пляменніцай сядзелі на кухні пры свечках, інтэлігентна так пацягвалі з кубкаў глінтвейн і прыгадвалі сваё вясковае дзяцінства. Як весела было заўсёды без камп'ютараў і смарфонаў, якія былі цікавыя прыгоды круглы год — то на лыжах да былой панскай сядзібы паехаць, то на рыбалку са старэйшымі хлопцамі, то сена на далёкую дзялянку сушыць, то радойку пасвіць. Дачка пляменніцы, якой пайшоў адзінаццаты год, з шырока раскрытымі вачыма лавіла кожнае наша слова, нібы расказвалі аб касмічнай экспедыцыі ў іншую галактыку. Пачуўшы пра радойку, перапытала: «Гэта што, грыб такі?» Давялося тлумачыць гэтаму дзіцяці з «пакалення вялікага пальца» пра звычайныя яшчэ для яе бацькоў паняцці... На вачах, але неяк ціха і незаўважна, сышла ў нябыт адна з найцікавейшых для яе непасрэдных удзельнікаў традыцый, асабліва калі ўдзельнікам было ад сямі да сямнаццаці.

ЗВЫЧАЙНА пасля «акцый-барскіх» кароў ужо ў поле не гналі. Але, калі восень здаралася такой цёплай, як сёлета, пасвілі статак ледзь не да першага снегу. І гэта апошняя радойка была як свята, бо не трэба было ісці ў школу: з такой важнай нагоды настаўнікі адпускарлі без проблем. А калі шанцавала і кароткі дзень выдаваўся сонечным — увогуле можна было ад душы адпачываць. Паўсюль прасціраліся пожны, на якіх ужо адрасла сакавітая трава ды папрасталі прасыпаныя зярняты. Патравы для статак ніякай не было, таму можна было цэлы дзень проста совацца па вялізным полі ўслед за каровамі, дэкламуючы вершы.

Так, вы не паверыце — пасвячы ўвосень радойку, я чытала вершы. Напэўна, збоку гэта выглядала, мякка кажучы, дзіўна — ідзе за каровамі цыбатае дзяўчо з пугай і на ўвесь голас гарлапаныць: «На ніцях белай павуціны прывозіць восень павучкі, яе красёнцы, чаўнчкі...» Але так было хораша ад гэтага прастору, ад халаднаватага сонца, ад жоўтага прыціхлага лесу, ад паветра, якое, здавалася, трымціць перад вачыма. Цэлы дзень у гэтым незвычайным харстве і павольнай ляноце — што лепшае можна было прыдумаць?

ЗДАРАЛІСЯ, праўда, і неспадзяванкі. Аднойчы, калі ўжо збіраліся гукаць: «Додум, кароўкі, додум», збіраць статак і скіроўваць яго ў бок вёскі, кароўкі паміж пагоркамі знайшлі ўчастак позняй саўгаснай капусты, якую яшчэ не паспелі ссекчы. Мы з мамай збіліся з ног, выганяючы іх ад градак з нечаканым пачастункам. Па вясковай вуліцы гналі ўкормленых рагуль ужо ў прыцемках і вельмі перажывалі, ці ўсё яны выйшлі з той капусты, бо палічыць іх было немагчыма (а ў статак хадзіла сорак пяць гадоў). Дзякуй богу, абыйшлося, але мне некалькі дзён здавалася, што малако нашай Зоркі, якая заўсёды ўбівалася ў шкоду самай першай, патыхае капустай.

ВОСЕНЬСКУЮ радойку пасвілі ўдзвух з мамай або з бабуляй, калі тая была маладзейшая. Абавязкова быў і трэці пастух — сабака. Спачатку аднавокі ганчак Туман, ад якога была не помач, а немач, бо яго паляўнічыя гены прымушалі ганяць цэлы дзень адну і тую ж карову, якая яму

асабліва не падабалася. Нават калі статак спакойна ляжаў, павольна жуючы, наш сабачка ўсё роўна знаходзіў сваю «любіміцу», паднімаў яе брэхам і пачынаў лётаць за ёй па полі, пэўна, думаючы, што гэта вялікі заяц... Потым з'явіўся Джым, калматы жоўценькі, падобны на лісу, невялікі сабачка, вельмі адданы і паслухмяны — шчанём адабрала яго ў аднакласніка, які нёс жывёліну тапіць. Джым выдатна пасвіў нават без каманды — як толькі якая з кароў адбівалася ад статка, тут жа нёсся да яе са звонкім брэхам. Звычайна парушальніца спынялася, здзіўлена гледзячы на калматае стварэнне, што цяўкае недзе пад нагамі, а пасля на ўсякі выпадак усё ж вярталася да астатніх.

Аднойчы ўвосень, пасвячы радойку, з дапамогай Джыма мы ледзьве не злавілі... лісу. Яна выбегла з-за голых ужо дрэў на ўзлесак зусім блізка ад нас, спынілася і стала нюхаць паветра. Мы з мамай пачалі падкрадвацца да яе ззаду, радасна хапаючы адна адну за рукі і шэптам падзываючы сабаку. Час тады, на пачатку 90-х, быў дэфіцытна-галодны. Налета трэба было ехаць у сталіцу вучыцца, і я, ціхенька набліжаючыся да зверга, ужо ўяўляла, якое будзе ў мяне паліто з шыкоўным лісіным каўняром. Праўда, як злавіць лісу голымі рукамі, мы нават не ўяўлялі, адзіная надзея была на Джыма, які, як на тое, некуды прапаў. «Джым, Джым, дзе ты?» — сіпелі мы на два галасы, баючыся спудзіць «здабычу». Нарэшце наша прапажа з'явілася, кінулася да лісы і... пачала нюхацца з ёй. «Лісой» аказаўся падобны да нашага, але ўсё ж больш — на ляснога зверга, сабака. Следам за ім хутка выйшаў і гаспадар — дзядзька з суседняй вёскі, які сек у лесе яловыя лапкі для маладога саду. Ён доўга стаяў на ўзлеску, збярэжана назіраючы, як мясцовая настаўніца з дачкой качаюцца па траве, аж заходзячыся ад смеху, вакол іх з вясёлым брэхам бегае сабака, а наводдаль ходзяць каровы, за якімі ніхто не глядзіць...

НАЛІТА я паступіла ў сталічны ўніверсітэт. Паліто з каўняром мне-такі справілі, праўда, не з лісіным, а з невялікім норкавым. У той жа год мы прадалі Зорку — памочніца паехала вучыцца, мама цэлымі днямі прападала ў школе, бабцы пайшоў восемдзесят сёмы год — і радойку пасвіць было ўжо не трэба. Праз год зімой сарваўся з ланцуга і назаўсёды ўцёк мой верны Джым. Той жа вясной мама ўзяла новага шчанюка, толькі беллага, і назвала яго гэтаксама. Джым-другі быў хоць і харошанькі, але на дзіва бесталковы, і мы ўвесь час казалі: добра, маўляў, што з гэтым дурнем не трэба гнаць кароў у поле... Даўно ўжо няма і яго, няма ў вёсцы кароў, няма ў хаце старэйшых гаспадынь, а іх праўнучка ўжо думае, што радойка — гэта грыб. Нібы не трыццаць гадоў прайшло, а ўсё трыста. Зрэшты, яно і праўда даўно было — у мінулым тысячагоддзі.

І толькі калі позняй восенню прагляне нізкае сонца праз хмары ды рэдкае рудое лісце, аднекуль з памяці самі сабой усплываюць забытыя, здавалася б, радкі: «На ніцях белай павуціны прывозіць восень павучкі...» Ціхенька сам сабе шэпча іх, нібы замову ад бяспамяцтва.

Алена ЛЯЎКОВІЧ.

